

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Krakowie

LKR.411.001.03.2016
R/16/001

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	R/16/001 – Wdrażanie zasad zdrowego żywienia w szkołach publicznych ¹
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura w Krakowie
Kontroler	Hubert Brzozowski, specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LKR/40/2016 z 22 kwietnia 2016 r. (dowód: akta kontroli str. 1-2)
Jednostka kontrolowana	Szkoła Podstawowa w Szczucinie, ul. Kościuszki 30, 33-230 Szczucin (<i>Szkoła lub Placówka</i>) należąca do Zespołu Szkół w Szczucinie.
Kierownik jednostki kontrolowanej	Beata Dzięgiel – dyrektor Zespołu Szkół w Szczucinie ² .

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna³

W okresie objętym kontrolą Szkoła aktywnie i z dużym zaangażowaniem uczestniczyła w sześciu programach, obejmujących swoim zakresem propagowanie zdrowych nawyków żywieniowych i kulturę fizyczną. Programy te realizowano zgodnie z ich założeniami. Najwyższa Izba Kontroli zwraca jednak uwagę, iż z anonimowych ankiet przeprowadzonych wśród rodziców uczniów⁴ wynika, że działania dydaktyczne i zaangażowanie Szkoły nie przełożyły się w pełni na osiągnięte efekty, gdyż jedynie ok. 30% uczniów spożywało wydawane owoce, warzywa i mleko podczas pobytu w Szkole.

W ramach programu „Owoce i warzywa w szkole”, zapewniono uczniom owoce i warzywa w asortymencie i porcjach określonych w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 18 czerwca 2015 r.⁵ Uwagę zwraca jednak fakt, że spośród 43 porcji wydanych w roku szkolnym 2015/2016, ponad połowę z nich stanowiły jabłka oraz marchew, natomiast zestaw jabłko-rzodkiew uczniowie otrzymywali pięć razy z rzędu. Ponadto, ankietowani rodzice zgłosili zastrzeżenia do jakości wydawanych owoców i warzyw. Biorąc pod uwagę realizację celów programów „Owoce i warzywa w szkole” oraz „Mleko w szkole” oraz zwiększenie udziału spożycia produktów wydawanych w ramach tych programów, w ocenie Najwyższej Izby Kontroli należy podjąć działania zmierzające do większego urozmaicenia zestawów wydawanych owoców i warzyw, poprawy ich jakości oraz zwiększenia asortymentu wydawanych produktów mlecznych, ograniczonego obecnie do mleka UHT 2%.

Owoce i warzywa przekazywano dzieciom w dniu ich dostarczenia, a mleko przechowywano w sposób gwarantujący zachowanie jego jakości. Uczniom zapewniono możliwość konsumpcji drugiego śniadania na przeznaczoną do tego przerwę, przy czym dzieci z klas I-III spożywały posiłki wraz z nauczycielami. Gorące posiłki obiadowe spożywano w stołówce szkolnej w trakcie 20 minutowej przerwy, przy czym dzieciom z najmłodszych klas umożliwiono spożywanie posiłku już dziesięć minut przed

¹ Kontrolą objęto rok szkolny 2014/2015 i 2015/2016 do dnia zakończenia czynności kontrolnych, natomiast dane statystyczne zaprezentowane zostały od roku szkolnego 2012/2013.

² Od 1 września 2015 r. do 30 czerwca 2016 r. funkcję Dyrektora Zespołu Szkół w Szczucinie pełnił Bogdan Kolano.

³ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie. W niniejszym wystąpieniu pokontrolnym zastosowano ocenę opisową.

⁴ Na 413 ankiet skierowanych do rodziców uczniów, otrzymano 380 sztuk (92%).

⁵ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu zadań realizowanych przez Agencję Rynku Rolnego związanych z wdrożeniem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej programu „Owoce i warzywa w szkole” (Dz. U. z 2015 r., poz. 886), zwane dalej: *rozporządzeniem MRiRW*.

rozpoczęciem przerwy obiadowej. Jadłospis konstruowany był m.in. według wskazań Instytutu Żywności i Żywienia. Nie stwierdzono przypadków stygmatyzacji uczniów spożywających obiady w ramach programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” oraz „Gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych”.

Szkoła realizowała liczne działania edukacyjne w zakresie kształtowania nawyków zdrowego żywienia uczniów. Nauczyciele przekazywali wiedzę o prawidłowych nawykach żywieniowych poprzez prowadzenie zajęć dydaktycznych oraz praktycznych, w trakcie których dzieci przygotowywały np. sałatki owocowo-jarzynowe. Organizowano także zajęcia plastyczne i konkursy, których tematem było zdrowe odżywianie. W krzewienie prawidłowych nawyków żywieniowych zaangażowana była pielęgniarka szkolna prowadząca zajęcia z dziećmi w świetlicy szkolnej. NIK zauważa jednak, iż w czasie kontroli 8,6% uczniów klas I-III posiadało słodkie przekąski (drożdżówki, słodczyce), a 18% ankietowanych rodziców uczniów nie znało zasad zdrowego żywienia opartych na tzw. piramidzie żywieniowej. Wskazuje to na zasadność większego zaangażowania rodziców w prowadzone przez Szkołę działania propagujące zasady zdrowego żywienia.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Realizacja programów żywieniowych

Opis stanu
faktycznego

Szkoła podstawowa w Szczucinie (bez oddziałów przedszkolnych) kształciła w latach szkolnych: 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015 i 2015/2016, odpowiednio: 395, 378, 393 i 413 uczniów. W okresie tym od jednego do dwóch⁶ uczniów było całkowicie zwolnionych z zajęć wychowania fizycznego. W roku szkolnym 2015/2016 jeden uczeń zwolniony był z wykonywania określonych ćwiczeń. Nie stwierdzono przypadków nieusprawiedliwionego opuszczenia przez uczniów ponad 20% zajęć z wychowania fizycznego.

Szkoła brała udział w następujących programach, obejmujących swoim zakresem kształtowanie prawidłowych nawyków żywieniowych u uczniów:

- Owoce i warzywa w szkole,
- Mleko w szkole,
- Pomoc państwa w zakresie dożywiania,
- Trzymaj formę,
- Dożywianie dzieci w ramach Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- Szkolny program profilaktyki.

Placówka nie uczestniczyła w programie „Zachowaj równowagę”, ponieważ od roku szkolnego 2006/2007 brała udział w programie „Trzymaj formę” organizowanym przez Państwową Inspekcję Sanitarną. Jego celem było m.in. zwiększenie świadomości dotyczącej wpływu żywienia i aktywności ruchowej na zdrowie. Według dyrektora Szkoły, cele obu programów pokrywały się, dlatego Szkoła nie przystąpiła do programu „Zachowaj równowagę”.

(dowód: akta kontroli str. 5, 23-26)

1.1. Program „Owoce i warzywa w szkole”

Szkoła uczestniczyła w programie „Owoce i warzywa w szkole” od roku szkolnego 2013/2014. Wszyscy uczniowie klas I do III objęci byli programem za wyjątkiem II semestru roku szkolnego 2015/2016 (wyłączenie jednego ucznia objętego indywidualnym tokiem nauczania).

(dowód: akta kontroli str. 5, 25)

Dostawy owoców i warzyw do Szkoły odbywały się dwa razy w tygodniu w godzinach porannych (od 7⁰⁰ do 11⁰⁰), zgodnie z § 6 ust. 9 umów zawartych przez Szkołę z dostawcą. Analiza wydawanych w trakcie niniejszej kontroli zestawów jabłko–rzodkiewka wykazała, iż znajdowały się one w osobnych przezroczystych woreczkach foliowych połączonych ze sobą w sposób trwały taśmą klejącą. Na opakowaniu foliowym każdej porcji znajdowała się

⁶ 2012/2013 – 1 uczeń; 2013/2014 – 2; 2014/2015 – 2; 2015/2016 – 1.

naklejka informacyjna zawierająca nazwę oraz adres dostawcy, nazwę zestawu, minimalną masę netto produktów (jabłko – 150 g, rzodkiewka – 60 g), opis możliwości wystąpienia białego nalotu na rzodkiewce będącego naturalnym skutkiem wysychania produktu, pouczenie o konieczności spożycia w ciągu 48 godzin od dostawy oraz przechowywania produktów w lodówce. Informacja podana na opakowaniu oraz umieszczenie rzodkiewek w jednostkowym opakowaniu były zgodne z wymogami zawartymi w pkt. 1 ust. 1, pkt 2 ust. 2 oraz pkt. 14 załącznika do rozporządzenia MRiRW. Jabłka udostępniane były dzieciom w całości tj. zgodnie z pkt. 11 załącznika do tego rozporządzenia.

Owoce i warzywa dostarczone do Szkoły były przekazywane do klas przez pracowników obsługi (według podręcznego zestawienia zawierającego liczbę uczniów w poszczególnych klasach) na dziesięć minut przed rozpoczęciem przerwy śniadaniowej, natomiast dystrybucję porcji w klasach dla każdego ucznia organizował nauczyciel. Dyrektor Szkoły wyjaśnił, iż w przypadku nieobecności dzieci w szkole, owoce i warzywa, przekazywane były innym dzieciom obecnym w danym dniu, które wyraziły chęć ich konsumpcji. Sposób takiego postępowania odbywał się na zasadach zwyczajowych i nie miał odzwierciedlenia w udokumentowanych procedurach wewnętrznych.

Według 68% ankietowanych rodziców program nie posiadał żadnych wad. Niemniej jednak 29% ankietowanych miało zastrzeżenia, co do opakowań (woreczki foliowe), w których dostarczane były owoce i warzywa jak i do jakości samych warzyw i owoców (przerośnięte rzodkiewki, niedojrzałe owoce, zwiędnięte marchewki). Jedynie 29% ankietowanych wskazało, że dzieci zawsze zjadają w szkole otrzymane w ramach programu owoce i warzywa, natomiast 54% rodziców potwierdziło, iż dzieci zawsze zjadają produkty, lecz ma to miejsce czasem w szkole a czasem w domu. Spośród ankietowanych rodziców 13% zadeklarowało, że ich dzieci przynoszą do domu owoce i warzywa i ich nie zjadają, z czego 5% oświadczyło, że tak się dzieje zawsze.

Według ankietowanych nauczycieli program posiadał same zalety, do których zaliczyli: popularyzację spożywania owoców i warzyw, kształtowanie prawidłowych nawyków żywieniowych, wspólne spożywanie owoców i warzyw, różnorodność produktów.

(dowód: akta kontroli str. 6, 12-14, 18-20, 269, 1855-1860)

W ramach realizacji programu w roku szkolnym 2015/2016 każde dziecko z klas I do III otrzymało w I semestrze 22 oraz w II semestrze 21 zróżnicowanych porcji owocowo-warzywnych składających się z jednego owocu lub przetworu owocowego (sok) oraz warzywa lub przetworu warzywnego (sok). W okresie od 21 września 2015 r. do 15 stycznia 2016 r., każdy uczeń otrzymał: dwanaście porcji jabłek; jedenaście – marchwi; siedem – gruszek; pięć – rzodkiewki; po dwie porcje soku owocowego, soku warzywnego i słodkiej papryki oraz po jednej porcji borówek, pomidorów i kalarepy. W kolejnym okresie, tj. od 1 lutego do 17 czerwca 2016 r., każdy uczeń otrzymał: po dwanaście porcji jabłek i marchwi; sześć – gruszek; pięć – rzodkiewek; po dwie porcje soku owocowego, warzywnego i pomidorów oraz jedną porcję truskawek. Liczba porcji oraz przekazanych w nich owoców i warzyw jak również przetworów owocowo-warzywnych była zgodna z pkt. 3, 4 i 5 załącznika do rozporządzenia MRiRW oraz § 6 ust. 6 zawartych umów⁷.

Nauczyciele w trakcie przerwy śniadaniowej, spożywali posiłki razem z uczniami w salach lekcyjnych, co było zgodne z oświadczeniem Szkoły zawartym w § 4 ust. 3 pkt a i b umów z dostawcą owoców i warzyw na I i II semestr roku szkolnego 2015/2016. Kontrola dokumentów „WZ” wykazała, iż zgodnie z pkt. 8 załącznika do rozporządzenia MRiRW nie udostępniano dzieciom soków owocowych w ramach tej samej porcji co warzywa lub owocowo-warzywa.

(dowód: akta kontroli str. 80-81, 87-112, 1857-1860)

⁷ Umowy nr 136/2015 zawarte przez Szkołę z dostawcą w dniach 2 września 2015 r. na I semestr roku szkolnego 2015/2016 oraz 14 grudnia 2015 r. na II semestr roku szkolnego 2015/2016.

W roku szkolnym 2015/2016 Szkoła wykonywała działania z zakresu kształtowania zdrowych nawyków żywieniowych uczniów oraz wzbogacania wiedzy o pochodzeniu produktów rolnych, określone w § 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 28 sierpnia 2014 r.⁸, jak np.:

- tygodnie tematyczne (dbamy o zdrowie, żyjemy zdrowo) na zajęciach w świetlicy szkolnej, w ramach których wykonywano prace plastyczne przedstawiające owoce i warzywa, piramidę zdrowia, pielęgniarka szkolna prowadziła pogadanki z dziećmi na temat zdrowego odżywiania, rozwiązywano krzyżówki i zagadki o owocach, warzywach oraz o zdrowiu, przeprowadzano pogadanki na temat przechowywania owoców i warzyw oraz zawartych w nich witaminach, organizowano konkursy plastyczne,
- zajęcia na lekcjach z wychowawcami: wykonywanie sałatek owocowo-jarzynowych, pogadanki na temat zdrowego odżywiania się i wpływie na zdrowie owoców i warzyw, wykonywanie napojów z cytryny, układanie planu aktywności fizycznej i zdrowego sposobu odżywiania się, wykonywanie schematu piramidy zdrowia, układanie jadłospisu,
- pogadanki nauczycieli z rodzicami uczniów na temat korzyści dla zdrowia dziecka wynikających z systematycznego spożywania warzyw i owoców,
- wspólne spożywanie posiłków przez nauczycieli i uczniów w trakcie przerw śniadaniowych.

(dowód: akta kontroli str. 200-268)

1.2. Program „Mleko w szkole”

Szkoła przystąpiła do programu w roku szkolnym 2014/2015, w którym spośród 393 uczniów uczęszczających do klas od I do VI udział wzięło 390. Dyrektor Szkoły wyjaśnił, iż troje uczniów nie uczestniczyło w programie ze względu na brak zgody rodziców. W roku szkolnym 2015/2016 wszyscy uczniowie uczęszczający do klas od I do VI (413) uczestniczyli w programie.

(dowód: akta kontroli str. 6, 25)

W ramach realizacji programu w roku szkolnym 2015/2016 w okresie od 1 października 2015 r. do 31 maja 2016 r. każdy uczeń otrzymywał przez trzy dni nauki szkolnej w tygodniu białe mleko w kartonikach o pojemności 250 ml. Było to zgodne z pkt. 34.2 załącznika do zarządzenia nr 92/2015/Z Prezesa Agencji Rynku Rolnego z 23 czerwca 2015 r. Porcje otrzymywane przez dzieci nie były urozmaicane przetworami mlecznymi, jak np. jogurty czy twarożki. Uczniowie otrzymywali mleko UHT o zawartości 2% tłuszczu. Na opakowaniach mleka zamieszczone były następujące informacje: data przydatności do spożycia, opis warunków przechowywania, wartość odżywcza, pouczenie o sposobie przechowywania produktu po otwarciu. Kartoniki z mlekiem posiadały zakrętki z jednorazowym zabezpieczeniem, po zerwaniu którego można było stwierdzić, iż produkt był otwierany. Dyrektor Szkoły wyjaśnił, iż wyposażenie opakowań mleka w plastikowe nakrętki, umożliwiało uczniom po częściowym spożyciu mleka zamknięcie go, co nie byłoby możliwe przy zastosowaniu plastikowych słomek. Ponadto taki rodzaj zamknięcia minimalizował ryzyko rozlania mleka oraz był bardziej higieniczny z uwagi na możliwość zamknięcia nagwintowanego ustnika, czego nie można byłoby uzyskać przy zastosowaniu słomki.

Dostawy mleka do Szkoły odbywały się raz w tygodniu w godzinach porannych, zabezpieczając tygodniowe zapotrzebowanie na mleko w liczbie trzech porcji dla każdego ucznia. Produkty składowane były na regałach w pomieszczeniu nieczynnego sklepu szkolnego mieszczącego się w korytarzu na parterze budynku. Regały usytuowane były na ścianie bez okien, natomiast jeden z boków sklepu stanowiła ściana budynku wyposażona w okno, które posiadało zasłonę umożliwiającą oddzielenie pomieszczenia od światła dziennego. Pomieszczenie było zabezpieczone przed dostępem osób nieupoważnionych. Mleko było przekazywane do klas przez pracowników obsługi (według podręcznego zestawienia zawierającego liczbę uczniów w poszczególnych klasach) na 15 minut przed rozpoczęciem przerwy śniadaniowej. Dystrybucję w klasach organizował nauczyciel. Dyrektor Szkoły wyjaśnił, że w przypadku nieobecności w szkole uczniów biorących udział

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu realizacji środków towarzyszących, które służą zapewnieniu skuteczności wykonywania programu „Owoce i warzywa w szkole” (Dz.U., poz. 1151).

w programie, porcja trafiała do magazynu i była wydawana uczniowi po zakończeniu absencji. Sposób takiego postępowania nie został przyjęty w formie pisemnych procedur wewnętrznych.

(dowód: akta kontroli str.15-17, 113-146, 1857-1860)

Według 88% ankietowanych w trakcie niniejszej kontroli rodziców program nie posiadał żadnych wad. Zgłoszone zastrzeżenia dotyczyły m.in. jakości mleka (4%), braku urozmaicenia porcji produktami mlecznymi (1%) czy braku codziennego wydawania mleka (2%). Spośród ankietowanych 2% stwierdziło, iż dzieci zawsze przynoszą do domu mleko wydawane w ramach programu i go nie spożywają, 3% rodziców wskazało, że ich dzieci czasami przynoszą do domu mleko i go nie spożywają. Przeważającą grupę wśród ankietowanych (49%) stanowili rodzice, którzy stwierdzili, że ich dzieci zawsze spożywają mleko otrzymane w ramach programu z tym, że czasem ma to miejsce w szkole a czasem w domu. Rodzice twierdzący, że ich dzieci zawsze spożywały mleko w szkole stanowili 33% ankietowanych, natomiast wskazujący na miejsce spożycia zawsze dom 11%.

Według ankietowanych nauczycieli (10%) wadą programu było serwowanie mleka UHT, natomiast do zalet zaliczyli: popularyzację spożywania mleka, wspólne picie mleka, kształtowanie świadomości u dzieci w zakresie zawartych w nim wartości odżywczych.

(dowód: akta kontroli str. 269-1855)

1.3. Program „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” oraz dożywianie w ramach Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

W latach szkolnych 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016 programem zostało objętych i jednocześnie uczestniczyło tj. spożywało posiłki odpowiednio: 90 (tj. 23% uczniów uczęszczających do szkoły), 100 (26%), 87 (22%), 84 (20%) uczniów. Ogółem w roku szkolnym 2015/2016 z obiadów serwowanych w stołówce szkolnej korzystało 276 uczniów. Dożywianie dzieci odbywało się na podstawie porozumień zawieranych pomiędzy Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Szczucinie a Szkołą. Przedmiotowe porozumienia zawierane były na okres jednego semestru i zapewniały wydanie każdemu dziecku objętemu programem jednego gorącego posiłku dziennie. obiady wydawane dzieciom w ramach programu były takie same jak posiłki, za które zapłacili rodzice dzieci nim nieobjętych. Ponadto Kierownik świetlicy szkolnej nadzorująca pracę w stołówce wyjaśniła, iż nie dokonywano różnicowania w zakresie miejsca spożywania obiadów lub rodzaju naczyń, na których były wydawane dania gorące. W przypadku wyrażenia chęci przez dziecko na dodatkową porcję, otrzymywało ją ono bez względu na finansującego posiłki. Według Dyrektora Szkoły wszyscy uczniowie wymagający pomocy w zakresie dożywiania zostali nią objęci. Nikt z rady pedagogicznej ani też rodziców nie zgłaszał potrzeby objęcia pomocą innych uczniów, którzy nie uczestniczyli w programie.

(dowód: akta kontroli str. 7, 25-26, 159-162, 1862, 1905)

Ponadto, w Szkole we współpracy z Urzędem Miasta i Gminy Szczucin realizowany był Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W ramach tego programu zakwalifikowane do niego dzieci otrzymywały w szkole obiady na stołówce szkolnej. W latach 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016 programem zostało objętych i jednocześnie uczestniczyło w nim odpowiednio: 4, 8, 10, 7 uczniów. Uczniowie otrzymywali takie same obiady jak inne dzieci bez różnicowania ze względu na źródło finansowania posiłków.

Nie stwierdzono przypadków stygmatyzacji uczniów korzystających z programów dożywiania w Szkole.

(dowód: akta kontroli str. 25-26)

1.4. Inne programy obejmujące kształtowanie nawyków żywieniowych uczniów

Szkoła uczestniczyła w programie edukacyjnym „Trzymaj Formę” dedykowanym uczniom szkół gimnazjalnych oraz podstawowych od klas V do VI. Niezależnie od tego Szkoła objęła programem również uczniów z klas od I do IV. W latach 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016 programem zostało objętych i jednocześnie uczestniczyło w nim odpowiednio: 395, 378, 393 i 413 uczniów. Celem programu była edukacja w zakresie trwałego kształtowania prozdrowotnych nawyków wśród młodzieży szkolnej i ich rodzin poprzez promocję zasad aktywnego stylu życia i zbilansowanej diety. Organizatorami byli Państwowa Inspekcja Sanitarna oraz Polska Federacja Producentów Żywności. W wyniku realizacji celów programu, Szkoła w 2014 r. otrzymała certyfikat za wzięcie w nim udziału.

(dowód: akta kontroli str. 5-7, 25-26, 75)

W Szkole realizowany był również „Szkolny program profilaktyki” opracowywany na każdy rok szkolny⁹. Jednymi z celów szczegółowych programu były:

- wskazanie skutków zdrowotnych nieprawidłowego odżywiania,
- ukazywanie roli ruchu i czynnego wypoczynku w zachowaniu zdrowia.

Program podzielony był na etapy edukacyjne dedykowane klasom od I do III oraz od IV do VI. Dla klas od I do III zagadnienia związane ze zdrowym odżywianiem realizowane były w bloku tematycznym „Żyjmy zdrowo” oraz z aktywnością fizyczną w bloku tematycznym „Ruch i wypoczynek”. Analogiczny podział występował w klasach IV do VI.

(dowód: akta kontroli str. 163-199)

Uwagi dotyczące badanej działalności

NIK zwraca uwagę, że według wyników przeprowadzonych wśród rodziców ankiet zaledwie 30% uczniów spożywa w Szkole wydawane owoce, warzywa i produkty mleczne, pomimo iż zorganizowano wspólne spożywanie posiłków (drugich śniadań) uczniów i nauczycieli klas I-III.

Zdaniem NIK jedną z przyczyn niespożywania wydawanych w Szkole owoców i warzyw oraz mleka może być brak ich urozmaicenia. Realizacja programu „Owoce i warzywa w szkole” oparta jest w zasadzie na takich produktach, jak jabłko i marchew, które występowały w ponad 50% wydanych zestawów (zgodnie z założeniami rozporządzenia MRiRW). Stwierdzono też, że zestaw jabłko-rzodkiew uczniowie otrzymywali pięć razy z rzędu (od 9 do 30 maja 2016 r.). Rodzice zgłaszali też zastrzeżenia do jakości wydawanych owoców i warzyw (przerośnięte rzodkiewki, niedojrzałe owoce, zwiędnięte marchewki). Z kolei jedynym asortymentem w ramach programu „Mleko w szkole” było mleko UHT 2%.

W ocenie NIK w dalszej realizacji tych programów należy zwrócić większą uwagę na urozmaicenie wydawanych zestawów owoców i warzyw oraz produktów mlecznych, co może przyczynić się do wzrost konsumpcji tych produktów w Szkole.

2. Wykorzystanie środków przeznaczonych na realizację programów

Opis stanu faktycznego

W ramach programów „Owoce i warzywa w szkole” oraz „Mleko w szkole” ze środków Agencji Rynku Rolnego (ARR) finansowano wyłącznie zakup i dostawę do Szkoły tych produktów.

Pracownicy Szkoły w trakcie odbioru produktów od dostawcy dokonywali ich przeliczenia. Jeden z pracowników potwierdzał własnoręcznym podpisem dokument dostawy „WZ”, na którym wskazany był rodzaj i liczba produktów. Pracownicy obsługi bezpośrednio po dostawie produktów przekazywali dokumenty „WZ” do wicedyrektora szkoły, który na ich podstawie prowadził bieżącą ewidencję zawierającą daty, liczbę i rodzaj dostarczonych i wydanych owoców i warzyw. W zakresie otrzymywanego mleka ewidencji nie prowadzono. Wicedyrektor przechowywał kolejne dokumenty „WZ” oraz sporządzał na ich podstawie potwierdzenie dostawy mleka i przetworów mlecznych za dwumiesięczne okresy.

⁹ Na podstawie art. 54 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2015 r., poz. 2156 ze zm.).

W szkole nie opracowano sformalizowanych procedur w zakresie odbioru, magazynowania i dystrybucji produktów otrzymywanych w ramach programów „Owoce i warzywa w szkole” oraz „Mleko w szkole”. Dyrektor Szkoły wyjaśnił, iż czynności te wykonywane były przez pracowników obsługi Szkoły na podstawie wydawanych przez niego poleceń.

(dowód: akta kontroli, str. 6-7, 95-143)

Dostawy owoców i warzyw oraz mleka odbywały się na podstawie umów zawartych z dostawcą, przy czym w zakresie owoców i warzyw umowy dotyczyły każdego semestru z osobna. W przypadku umów na dostawy mleka przy zmianie liczby dzieci, nie były zawierane aneksy do umów, a ustalenia w tym zakresie z dostawcą dokonywano w formie telefonicznej. Umowa nr 85/2015 zawarta w dniu 25 czerwca 2016 r. pomiędzy Szkołą a dostawcą przewidywała dostawy korzystanie z programu 430 uczniów, a w rezultacie programem objętych zostało 413 uczniów, tj. wszyscy uczęszczający do szkoły podstawowej. Uzgodnień z dostawcą na temat zmiany liczby odbiorców mleka dokonano w formie telefonicznej. Zgodnie z dokumentacją „WZ” przez cały rok szkolny 2015/2016, Szkoła otrzymywała jednorazowe dostawy w liczbie od 1239 do 2478 kartoników mleka. Szkoła nie pobierała żadnych dopłat z tytułu uczestnictwa w programie „Mleko w szkole”.

(dowód: akta kontroli str.6-7, 87-94, 113-149, 1856)

3. Nadzór nad wdrażaniem zasad zdrowego żywienia w Szkole oraz monitorowanie osiągniętych rezultatów

Opis stanu faktycznego

W Szkole nie opracowywano zasad monitorowania i nadzoru nad realizacją programów, w których Szkoła brała udział. Dyrektor wyjaśnił, iż ich sformalizowany brak spowodowany jest wystarczającym ich wskazaniem w założeniach (celach) poszczególnych programów przez ich organizatorów. W zakresie programu „Trzymaj formę” został powołany szkolny koordynator, którego zadaniem było sprawowanie nadzoru nad jego prawidłową realizacją. Na radach pedagogicznych koordynator przekazywał informacje na temat przebiegu programu. Ponadto na radach pedagogicznych poddawana była analizie realizacja programu profilaktyki, zawierającego min. działania z zakresu zdrowego odżywiania, krzewienia kultury fizycznej.

(dowód: akta kontroli, str. 6, 251-268)

W kontrolowanym okresie Szkoła nie dokonywała zmian w sposobie realizacji programów „Owoce i warzywa w szkole” oraz „Mleko w szkole”. Dokonano natomiast rozszerzenia programu „Trzymaj formę” polegającego na objęciu nim uczniów klas I do IV szkoły podstawowej.

(dowód: akta kontroli str.6)

Od 2014 r. do 2016 r. program „Mleko w szkole” nie był kontrolowany przez ARR, natomiast program „Owoce i warzywa” został poddany kontroli przez tą Agencję w maju 2014 r. Kontrolą objęto m.in.: sposób udostępniania owoców i warzyw, prowadzenie i kompletność bieżącej ewidencji przyjmowania i wydawania produktów, zgodność liczby dzieci faktycznie biorących udział w programie z liczbą dzieci uczestniczących w programie wskazanych w umowie z dostawcą, każdorazowe sprawdzanie przy odbiorze owoców i warzyw ich liczby i jakości, wykonywanie przez osobę odpowiedzialną za realizację programu każdorazowego sprawdzania jakości owoców i warzyw przed udostępnieniem porcji dzieciom, spożywanie udostępnionych owoców i warzyw dzieciom pod nadzorem nauczyciela, miejsca spożywania produktów przez dzieci, spełnienie udostępnionym dzieciom owoców i warzyw określonych wymagań, wydawanie owoców i warzyw na innych przerwach niż obiadowe. Kontrolujący nie stwierdzili nieprawidłowości.

Program „Trzymaj formę” został objęty kontrolą przez Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Dąbrowie Tarnowskiej w maju 2014 r. Przedmiotem kontroli była zgodność realizacji programu edukacyjnego z jego założeniami. W wyniku przeprowadzonej wizytacji nie stwierdzono nieprawidłowości.

(dowód: akta kontroli str.49-74,1894-1899)

Nadzór nad stołówką oraz kuchnią szkolną sprawowała kierownik świetlicy szkolnej. Wraz z intendentem oraz pracownikami kuchni ustalała tygodniowy jadłospis. Do jej zadań należało m.in. czuwanie na odpowiednią kalorycznością i jakością potraw.

(dowód: akta kontroli str. 1861-1862, 1870-1871)

4. Działania edukacyjne i organizacyjne

Opis stanu
faktycznego

Realizowane w Szkole działania edukacyjne promujące zasady zdrowego żywienia, polegały w szczególności na:

- wspólnym spożywaniu przez uczniów i nauczycieli posiłków w klasach od I do III w trakcie przerwy śniadaniowej, której długość regulowana była w zależności od potrzeb uczniów;
- rozwijaniu wśród uczniów wiedzy kulinarnej, np. poprzez przyrządzanie na lekcjach sałatek owocowo-warzywnych;
- pogadankach nauczycieli z dziećmi na temat zdrowego odżywiania się, wspólne układanie jadłospisu,
- organizacji zajęć plastycznych i konkursów związanych z tematyką zdrowego odżywiania się,
- eksponowaniu prac dzieci promujących zdrowe odżywianie na ścianach korytarzy szkoły oraz stołówki,
- wydawaniu gazetek szkolnych zawierających m.in. tematykę zdrowego odżywiania się,
- omawianiu przez nauczycieli z rodzicami uczniów zagadnień związanych ze zdrowym odżywianiem i aktywnością fizyczną na zebraniach klasowych.

Z ankiet przeprowadzonych wśród nauczycieli wynikało, iż według nich najskuteczniejszą formą zapoznawania dzieci z prawidłowymi nawykami żywieniowymi było wspólne sporządzanie posiłków (40%, tj. 17 z 43 udzielonych odpowiedzi) oraz zajęcia dydaktyczne (37%, tj. 16 z 43 odpowiedzi). Według wszystkich ankietowanych działania Szkoły podejmowane w celu kształtowania prawidłowych nawyków żywieniowych u dzieci były wystarczające. Spośród ankietowanych nauczycieli 95% stwierdziło, iż rodzice uczniów wspierają działania szkoły w kształtowaniu prawidłowych nawyków żywieniowych dzieci, z czego 35% stwierdziło ten fakt w zdecydowany sposób.

(dowód: akta kontroli, str. 5-8,10-22, 82-83,200-1855)

Na podstawie zawartego od 1 stycznia 2011 r. porozumienia pomiędzy Szkołą a Gminnym Zakładem Opieki Zdrowotnej w Szczucinie, od 1 stycznia 2011 r. uczniowie objęci byli opieką zdrowotną i świadczeniem usług pielęgniarki szkolnej. Jednymi z zadań wyszczególnionych w zakresie obowiązków pielęgniarki było wykonywanie i interpretacja badań przesiewowych oraz prowadzenie edukacji zdrowotnej. Dyrektor Szkoły otrzymywał od pielęgniarki szkolnej pisemną informację o stanie zdrowia uczniów w zakresie otyłości, nadwagi oraz niedoborów masy ciała. W roku szkolnym 2015/2016 u 11 uczniów stwierdzono otyłość, nadwagę u pięciu uczniów, natomiast niedobory wagi u 14. Ponadto pielęgniarka przeprowadzała pogadanki z dziećmi na temat zdrowego odżywiania się w trakcie zajęć w świetlicy szkolnej.

(dowód: akta kontroli str.9,46-48,251-268)

W Szkole funkcjonowała stołówka, w której uczniowie spożywali gorące posiłki w trakcie przerwy obiadowej, tj. od godz.11³⁰ do godz. 11⁵⁰. Posiłki sporządzane były w kuchni szkolnej. W pomieszczeniu stołówki znajdowały się dwa rzędy drewnianych stołów a z każdej strony stołu umieszczone były ławki. Na ścianach stołówki zawieszono były prace uczniów dedykowane zdrowemu odżywianiu ukazujące przewagę zdrowej żywności nad niezdrową dietą. Na głównej ścianie znajdowała się tablica z hasłem propagującym zdrowe żywienie. Na środku tablicy przymocowany był plakat przedstawiający talerz zdrowia, promujący aktywność fizyczną oraz zdrowe odżywianie w ramach programu „Trzymaj formę”. Do tablicy przypięty był tygodniowy jadłospis.

W stołówce szkolnej serwowane były obiady jednodaniowe. Z dokonanej analizy jadłospisu za okres od 15 lutego 2016 do 20 maja 2016 r. wynikało, iż serwowane posiłki były zróżnicowane. Każdorazowo wraz z zupami podawany był chleb. Do potraw, w których skład wchodziły ziemniaki podawana była surówka, sałatka jarzynowa lub sałata zielona. Napoje do posiłków wydawano jeden raz w tygodniu lub też nie było ich w ogóle w jadłospisie. Kierownik świetlicy wyjaśniła, iż na świetlicy jak i na stołówce zapewniony był dostęp do przegotowanej schłodzonej wody pitnej. Ponadto kierownik świetlicy dodała, iż uczniowie na obiady przynosili własne napoje. Do posiłków średnio jeden raz w tygodniu dodawane były owoce lub jogurty. Jadłospis ustalany był przez kierownika świetlicy szkolnej w porozumieniu z intendentką oraz kucharkami. Kierownik świetlicy wyjaśnił, że układanie

jadłospisów odbywało się na podstawie wiedzy zaczerpniętej z literatury fachowej posiadanej przez Szkołę¹⁰ oraz uzyskanej w trakcie szkoleń z zakresu prawidłowego odżywiania¹¹. Kierownik prowadziła szkolenia personelu kuchennego w zakresie prawidłowego żywienia uczniów. Przy układaniu jadłospisów nie współpracowała z dietetykiem, gdyż jak wyjaśniła, konstruując jadłospisy bazowała na literaturze fachowej. W okresie od 16 grudnia 2014 r. do 25 kwietnia 2016 r., Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w Dąbrowie Tarnowskiej, przeprowadził trzy kontrole kuchni szkolnej, w wyniku których nie stwierdzono nieprawidłowości.

Z ankiet przeprowadzonych wśród rodziców uczniów spożywających obiady w stołówce szkolnej wynikało, iż byli oni w 95% (230 z 242 respondentów) zadowoleni z wydawanych dzieciom posiłków. Podobnie ankietowani ocenili jakość i kaloryczność posiłków, gdzie swoje zadowolenie wyraziło 93% rodziców. Niemniej jednak 34%, tj. 106 z 316 ankietowanych zapytanych o zmiany jakie należałoby wprowadzić w sposobie przygotowania i serwowania posiłków w stołówce, wskazała na potrzebę urozmaicenia posiłków. Dokonana w trakcie niniejszej kontroli analiza dwóch kolejnych tygodniowych jadłospisów nie wykazała powtarzalności potraw. Spośród badanych, 13% ankietowanych rodziców, wskazywało na potrzebę wydłużenia przerw na spożywanie posiłków. Dyrektor Szkoły wyjaśnił, iż jadalnia służyła uczniom szkoły podstawowej i gimnazjum, ale dla uczniów obu szkół obiady serwowane były na oddzielnych przerwach. Dzieci z klas od I do III sprowadzane były przez nauczycieli na jadalnię 10 minut przed rozpoczęciem przerwy obiadowej. Zaznaczył również, iż z przeprowadzonych przez nauczycieli obserwacji czas na spożycie posiłków był wystarczający, a rodzice nie sugerowali zmian w tym zakresie. Według § 14 ust. 3 Statutu Szkoły, czas przeznaczony na przerwę śniadaniową wynosił 10 minut. Dyrektor Placówki wyjaśnił, iż pomimo takiego zapisu nauczyciele uczniów z klas I do III zwyczajowo rozpoczynali przerwę śniadaniową pięć minut wcześniej, aby dzieci miały odpowiedni komfort czasowy na spożycie śniadania. W przypadku, gdy uczniowie tych klas nie byli w stanie zjeść posiłków w tym czasie, wówczas nauczyciele stosownie do potrzeb wydłużali przerwę śniadaniową.

(dowód: akta kontroli str.8,21,39,150-153,269-1855,1861-1893)

W placówce nie funkcjonował sklepik szkolny. Rozwiązanie umowy nastąpiło z dniem 1 września 2015 r. za porozumieniem stron, na prośbę przedsiębiorcy. W anonimowych ankietach, 22% rodziców wskazało na potrzebę funkcjonowania sklepiku szkolnego z uwagi np. na możliwość zakupu przez dzieci napojów. Według ankietowanych nauczycieli, w Szkole powinien powstać sklepik ze zdrową żywnością.

NIK zwraca uwagę, iż na podstawie oględzin przeprowadzonych w toku kontroli w klasach I do III ustalono, że z grupy 211 uczniów obecnych w okresie badania¹² w szkole 18 (8,6%) posiadało słodkie przekąski (np. drożdżówki, słodycze).

(dowód: akta kontroli str. 10-11,18-19,41-45,269-328,1854-1855)

Wyniki ankiety NIK wskazują, że pomimo prowadzenia przez Szkołę szeregu działań edukacyjnych w zakresie prawidłowego żywienia znaczna część rodziców nie posiadała podstawowej wiedzy z tego zakresu. Na zadane pytanie dotyczące znajomości zasad zdrowego żywienia opartych na tzw. piramidzie żywieniowej aż 18% rodziców wskazało na brak wiedzy w tym zakresie. Zdaniem NIK wskazuje to na potrzebę intensyfikacji działań Placówki o charakterze dydaktycznym w zakresie zdrowego odżywiania i szukanie skutecznych sposobów przekazania rodzicom uczniów niezbędnej wiedzy.

Spośród ankietowanych 82% rodziców oceniło jako wystarczające działania szkoły w celu kształtowania u dzieci prawidłowych nawyków żywieniowych. Rodzice wskazali również (52%), że tematy związane ze zdrowym odżywianiem poruszane są przez nich z dziećmi czasami, natomiast codzienne rozmowy na ten temat zadeklarowało 29% ankietowanych.

¹⁰ Mirosław Jarosz: Obiady szkolne z uwzględnieniem zasad dobrej praktyki higienicznej oraz systemu HACCP dla posiłków szkolnych.; Zasady prawidłowego żywienia dzieci i młodzieży oraz wskazówki dotyczące zdrowego stylu życia. Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa 2008 r.; Sandra Kupc: Receptury i jadłospisy obiadowe dla dzieci szkolnych. Wydawnictwo MEDIALEX, Wdanie I Rybnik 2015 r.; Wartość odżywcza wybranych produktów spożywczych i typowych potraw. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Wydanie V rozszerzone, Warszawa 2008 r.

¹¹ Konferencja ws. dożywiania zorganizowana przez Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Tarnowie 2 kwietnia 2012 r.; szkolenie z zakresu prawidłowego żywienia zorganizowane przez Wojewódzka Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Krakowie 21 października 2014 r. – w szkoleniach uczestniczyła intendenta oraz kierownik świetlicy szkolnej.

¹² 5 - 6 maja 2016 r., 18 maja 2016 r.

Rodzice wskazali również, iż dzieci spożywały słodkie codziennie (27%), dwa do trzech razy w tygodniu (42%) lub też przynajmniej raz w tygodniu (21%). W przypadku produktów typu fast-food, rodzice zadeklarowali (63%), iż dzieci spożywały je okazjonalnie, tj. rzadziej niż raz w miesiącu, przynajmniej raz w miesiącu (15%), dwa do trzech razy w miesiącu (14%) oraz przynajmniej raz w tygodniu (5%).

(dowód: akta kontroli str. 7, 269-1855)

IV. Wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹³, wnosi o podjęcie, w porozumieniu z dostawcami i właściwym miejscowo oddziałem Agencji Rynku Rolnego, działań zmierzających do:

- 1) ograniczenia przypadków wydawania tych samych zestawów owoców i warzyw w kolejnych dniach;
- 2) uwzględnienia w bieżącej realizacji programu „Owoce i warzywa w szkole” uwag rodziców zgłaszanych co do jakości wydawanych produktów;
- 3) urozmaicenia wydawanych w ramach programu „Mleko w szkole” produktów mlecznych.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Krakowie.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie do 23 września 2016 r.¹⁴ od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Kraków, dnia 18 lipca 2016 r.

Kontroler

Hubert Brzozowski
Specjalista kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Krakowie

z up.

Marcin Kopeć
Wicedyrektor

¹³ Dz. U. z 2015 r., poz. 1096 oraz z 2016 r. poz. 677, dalej: *ustawa o NIK*.

¹⁴ Po rozpoczęciu realizacji programów „Owoce i warzywa w szkole” i „Mleko w szkole” w roku szkolnym 2016/2017.